

J o l i t a   B a g d o n a v i č i ū t ė

Pasvalio 2-oji vidurinė mokykla, I2a klasė

P a s a u l i o   d a r n a

n o v e l ė j e   "K a i t r a"

(Marius Katiliškio romanas "Užuovėja")

1996 m.

Mariaus Katiliškio kūrinių žmogus labai artimas gamtai. Nuo pagonybės laikų lietuvis ir gamta yra neatsiejami. Gamta tarsi gyva būtybė, suteikianti stiprybę, paguodžianti. Tai žmogaus gyvenimo dalis. Daugelis lietuvių rašytojų, poetų savo kūriniuose atskleidžia šitą ryšį - gamtos ir žmogaus, vaizduoja, kaip įvairūs gamtos reiškiniai lemia nuotaiką, elgesį, kaip susilieja žmogaus ir gamtos gyvenimai į visumą - į darnų pasaulį. Apie žmogaus ir gamtos darną kalbama ir M. Katiliškio romano "Užuovėja" novelėje "Kaitra".

Senasis Vaitiškis randa merginą, gimdančią rugių lauke. Mergina netekėjusi, pabėgusi iš tėvų namų. Ji nusikaltusi tradicinei dorovės sampratai. Svarbiausia yra tai, kad darnia laikoma ta šeima, kurioje yra moteris, vyras, vaikai. Ši mergina neturi vyro - nėra šeimos. Regis, gamta stengiasi atstatyti darną. Rugiai - gyvybės, vaisingumo, motinystės simbolis. Mergina gimdo rugiuose, ir gamta stengiasi užpildyti tuštumą, sukuria pilną jausmą. Atsiranda žmonės - Vaitiškis ir Miklošienė, kurie padeda merginai ir naujai gyvybei. Miklošienė merginą su vaiku priglaudžia savo namuose, juos prižiūri kaip savus, artimus. Žavimės tokiu žmonių gerumu ir gailėstingumu. Juk daugelis kaimo moterėlių smerkė merginą. Bet ši pabėga iš Miklošienės namų, palikusi naujagimį, išsigandusi atsakomybės ir žmonių šnekų. Vaikas lieka vienas. Ką tik atsiradusi harmonija suyra. Atrodo, visą laiką vyksta kova dėl pasaulio darnos. Atsiradus disharmonijai, tuoj pat stengiamasi atstatyti buvusią tvarką. Tad ir dabar Vaitiškis su Miklošiene apsiima auginti paliktą vaiką. Šie žmonės nėra šeima, jie abu vieniši, tik jų trobos rėmėsi šonais. Vaikas juos dar labiau suartina. Dabar jie artimi ne tik erdvėje, bet ir dvasine prasme. Šie seni žmonės atstoja pamestinukui šeimą, t. y. tėvą ir motiną. Kaimiečiai

kalba, kad jiedu galėtų susieiti ir gyventi kartu, nes yra vaikas-lyg jungiamoji grandis. Belieka visas tris dalis sujungti: vyras-moteris-vaikas. Bet nebūtina, nes darna ir taip yra. Vaitiškis vis tiek atlieka tėvo vaidmenį. Jis vaikšto su paaugusiu Petriuku po laukus, pievas, po ūkį. Jis moko Petriuką to, ko tėvas turi išmokyti savo sūnų. Miklošienė atlieka motinos, moters funkcijas. Moko berniuką švelnumo, gerumo, nuoširdumo, prižiūri jį, valgydina. Svetimas žmogus net neįtartų, kad tas vaikas yra ne jų. Ir pats vaikas gauna pakankamai meilės iš "tėvų". Galbūt ir ne kiekviena motina ar tėvas šitaip prižiūri tikrą savo vaiką. Berniukas tampa džiaugsmeliu, paguoda senukams. Petriukas klausosi jų patarimų, pamokymų, pats klausinėja. Tai dar daugiau džiaugsmo teikia Miklošienei ir Vaitiškiui.

Netikėtai atsiradę tikrieji vaiko tėvai prisipažįsta klydę, pasakoja savo istoriją, teisinasi ir prašo atiduoti sūnelį. Vaitiškis nenori skirtis su vaiku: "Žio, tai kaip čia pasakius?.. Ar mes jį atiduosim? Čemerės!.. Auginome, džiaugėmės..." Ir Miklošienei gaila atiduoti vaiką, kuris ir pats nenori skirtis su seneliais. "Vaikas išsprūdęs šoko prie Miklošienės, dangstėsi jos sijono klostėmis ir sriūbavo". Nepadėjo netgi saldainių maišelis. Tačiau reikėjo vaiką atiduoti. Nugali žmogiškasis gerumas, supratimas. Senukai jautėsi svarbūs ir atsakingi už to vaiko likimą. Jų pareiga atiduoti berniuką tikriesiems tėvams.

Vaiko motina grįžta tik tada, kai gali gyventi su savo vyru, kai ~~su~~kuriamą šeimą. Mergina ruošiasi ištekėti, išsivyras harmonija: vyras-moteris-vaikas. Besijungiančiai grandinei trūktų vienos dalies-svarbiausios jungties-vaiko, jeigu jis, jau esantis sūnus, liktų pas svetimus. Todėl jo ieškoma ir jis surandamas.

Keistai atrodo, kad vaiko motina už dvissinę šilumą, už meilę bando senukams atsilyginti materialiniu turtu. Ar galima nustatyti meilės ar gerumo kainą? Bet koks gi atlygis šiuo atveju įmanomas ir priimtinas? Apskritai jaunoji karta (čia vai-

ko tėvai) pasirodo kitokie negu senieji -Vaitiškis ir Miklošienė. Jų požiūris į gyvenimą kitoks. Būtent jų elgesys griaua pasaulio darną, kurią dar skuba atstatyti senieji žmonės. Tačiau jie nueina, palikdami pasaulį jauniems.

Novelė "Kaitra" padalina M. Katiliškio romaną į dvi dalis. Iki "Kaitros" pasakojama apie tai, kas gražu, gera ir darnu, apie pasaulį, kurį "tvarko" senoji karta, kuriame vyrauja gražūs žmonių santykiai. Antroje romano dalyje - po "Kaitros" - vaizduojamas gyvenimas, kuriame viršų ima jaunoji karta. Kinta ne tik tarpusavio santykiai, bet atsiranda visokių negerovių: barniai, girtuoklystė, beprasmė mirtis, ambicijų kova. Pasaulio harmonija suardoma. Nelieta darnos ir tarp žmogaus ir gamtos. Tai, kas lietuviui per amžius buvo labai svarbu, paniekinama. Kodėl šitaip kinta žmogaus dvasia, kodėl nužmogėjama ir morališkai žlungama, romano autorius palieka svarstyti skaitytojui.